

Amerika čte Kravčenka

V roce 1946 naprostá většina Američanů nic netušila o tom, jak opravdu vypadá život v Sovětském svazu – nanejvýš tušili, že by se jim tam asi nelíbilo. Kravčenkova kniha jim potvrdila, že jejich instinkt se nemýlil. Líčila jim brutalitu každodenního života v továrnách, katastrofální neefektivnost a prolhanost. Zabývala se politickým útlakem. Popisovala nouzi na hranici hladovění. Dotkla se systému otrocké práce. Brilantně zachytila atmosféru téměř všudypřítomného strachu ve společnosti. Všechna tato témata ale organicky vyplývala ze životního příběhu muže, který se velmi úspěšně představoval jako mikrokosmos obrovité zotročené populace slušných, obyčejných lidí, jejichž neukožené touhy a nesplněné potřeby byly touhami a potřebami slušných, obyčejných lidí kdekoliv na světě. V Kravčenkově knize je nejsrozumitelnějším možným způsobem zobrazena dichotomie mezi trpícími miliony a malou klikou komunistických tyranů, kteří je mučí. Jen v závěrečných kapitolách, které líčí Kravčenkovy zkušenosti v Severní Americe, nalezneme propagandistické srovnávání dvou „systémů“ charakteristické pro jistý typ antikomunistické literatury. Člověka to svádí k podezření, že pranýřování Henryho Wallace či hodnocení filmu *Severní hvězda* nejenže pochází z ruky Eugena Lyonse, ale také svědčí spíše o jeho názorech. Ale převládajícím dojmem, který Kravčenkova kniha zanechává, je autentičnost.

Podle Jana Valtina považovali komunisté za jednu z oblastí „kulturní fronty“ vhodných k penetraci knižní svět – vydavatelství, knihkupectví a knihovny. Ať už měli pravdu nebo ne, v archivu Scribnerova nakladatelství se ke knize *Zvolil jsem svobodu* zachovala korespondence, která se dotýká tohoto tématu a je přinejmenším zábavná. Čtenář jménem John Myers napsal Perkinsovi, aby vyjádřil svou „naději, že jmenovitě hloupí redaktori listů *The New Republic*, *The Nation* a *PM* (jejichž podpora SSSR je nechutná) si to přečtou a nezbude jim než vzít na vědomí, co se děje za vlády Stalina, když jim to píše člověk, který není reakcionář“. Na redaktory jmenovaných novin neměla ta kniha žádný takový efekt. Nedatovaný dopis podepsaný pouze „Yankee“ líčí konspiraci knihkupců. „Nedávno jsem si koupil výtisk *Zvolil jsem svobodu* v knihkupectví firmy Doubleday, Doran v jižní pasáži Hlavního nádraží. Prodavač se mi hned pokoušel prodat i knihu propagující komunismus a vysvětloval mi, že když už si kupuji jednu, měl bych si pořídit dvě kontroverzní knihy. Řekl jsem mu, že knížka, kterou chci, je podle pravdy, a on mi začal vykládat, že poté, co její autor odjel z Ruska, se to tam změnilo.“

Vypadá to, jako by si slovo „kontroverzní“ někde na ústředí záměrně vybrali. Paní Grace W. Bakerová, knihovnice Brooklynského muzea, napsala do Scribnerova nakladatelství pobouřený protest proti tomu, že knihovna dostala Kravčenkovu knihu jako *dárek*. Specializovaná knihovna zaměřená na nejlepší porcelán a podobně přece nepotřebuje „takové knihy“. Navíc, „ráda bych dodala, že jsem osobně proti šíření kontroverzní literatury v době, kdy svět usiluje o mír“.

Knihovnice protestující proti šíření knih není nejzvláštnějším politickým fenoménem té doby, ale kniha *Zvolil jsem svobodu* připadala jako hrozba pro světový mír především takovým širitelům míru, jací občas plnili Madison Square Garden při mírových demonstracích podporovaných Výborem pro rusko-americké přátelství. Na „válečně štvácký“ aspekt Kravčenkovy knihy upozornil krátce po jejím vydání žurnalista jménem Raymond Arthur Davies (nijak nepřibuzný s Josephem E. Daviesem, americkým velvyslancem v Rusku), a to v recenzi napsané v roce 1946 pro červnové číslo měsíčníku *Soviet Russia Today*. Tento nástroj propagandy, tajně subvencovaný Sověty, tiskli komunisté pro své příznivce. Redakci vedla Jessica Smithová, manželka Johna Abta, dlouholetého právního poradce americké komunistické strany. Abt a Smithová pravděpodobně dosáhli rekordu ve výdrži, pokud šlo o obtěžování ze strany Sněmovního výboru pro neamerickou činnost. Daviesovu recenzi

vytiskli na spoustu letáků. Ty pak prokomunističtí „odborníci na mír“ rozdávali na početných „mírových demonstracích“ a „mírových přednáškách“ po celé zemi, ale především na východním pobřeží a v okolí Chicaga. Jednu z takových přednášek měla na různých místech Massachusetts Erika Mannová – její bezúhonná pověst bojovnice proti fašismu vyplývala jak z toho, že byla dcerou Thomase Manna, tak z její vazby na předválečnou německou komunistickou stranu. Daviesova recenze nesla senzační titulek „zvolil si svobodu... podporovat válku proti své vlasti“ a obsahovala paměťhodný soud, že „Isaac Don Lyons Kravčenko odvedl svou obvyklou práci“.

Na *Zvolil jsem svobodu* ale nebylo nic „obvyklého“. Bylo to očitě svědectví o důležitých událostech mapujících celou historii bolševické moci a přišel s ním ruský komunista. Jeho svědectví nechyběla závažnost, měl zkušenosti a vliv. V antisovětské literatuře dosud nic podobného neexistovalo a ti, pro které pouhá zmínka o Lyonsovi či Levineovi nebyla dostatečným důvodem k odsouzení, věděli, že ta kniha nejspíš přivodí komunistům potíže. Budou muset odrazit závažnost Kravčenkova svědectví, popřít jeho zkušenosti a vyvrátit jeho vliv. Potenciál jeho knihy vnímali jak komunisté, tak antikomunisté. Přípravy na boj proti autorovi začaly dlouho předtím, než své dílo dopsal. Existují důkazy, že členové staré Kominterny, kterou Stalin v roce 1943 na papíře zrušil jako gesto dobré vůle vůči Rooseveltovi a Churchillovi, pracovali na odvetě. Podstatná část Daviesovy recenze ze *Soviet Russia Today* vyšla v oběžníku, který dostali všichni členové britského parlamentu. Každý z nich už předtím obdržel od anonymních přátel výtisk Kravčenkovy knihy. V Americe i Británii byl komunismus marginální a pro podkopání vlivu knihy na veřejné mínění toho komunisté nemohli příliš dělat. Ale strategie, kterou přijali, byla svým způsobem nácvikem na to, co proběhlo o několik let později ve Francii, což byla mnohem důležitější aréna, pokud šlo o vliv této knížky.

„Kritické přijetí“, se kterým se kniha *Zvolil jsem svobodu* u americké veřejnosti setkala, lze shrnout jako pozitivní. Čtenáři lačnili po skutečných zprávách ze Sovětského svazu a ta kniha jich byla plná. Prodeje byly skvělé a Scribnerovo nakladatelství zanedlouho uzavřelo smlouvu na vydání určené pro masový trh s newjerseyským vydavatelstvím specializovaným na reedice. Dílo tedy následovalo trajektorii knihy *Ze tmy*. Teď už se ale nepsal rok 1940. To, že marginalizovaný komunistický a s komunismem sympatizující tisk knihu tak křiklavě tupil, jí pravděpodobně spíše prospělo, než aby ji poškodilo. Nalezl jsem pouze jednu negativní recenzi napsanou kompetentním autorem pro lidový tisk – šlo o recenzi Waltera Kerra (stoupence komunismu) v listu *New York Herald Tribune*. Podle toho, co Kravčenko v knize zmínil, se v Moskvě v roce 1942 mohlo stát, že člověk zemřel na ulici hladem. Kerr tam tehdy byl a takové tvrzení považoval za absurdní. (Když začala kniha vycházet porůznu v Evropě, spousta „přesídlených“ Slovanů potvrdila svými dopisy Kravčenkovy zkušenosti v tomto i v jiných ohledech.)

Sověti vyjádřili – prostřednictvím svých západních zástupců, ale také v listu *Pravda* – své přezíravé pobouření nad Kravčenkovým obludným výmyslem. Zároveň se ale činilo NKVD, a bralo jeho knihu zcela věcně. Jedním ze zajímavých a poutavých rysů Kravčenkova vyprávění bylo odhalení, že dokonce i ve svěráku policejního státu, jakým byl Sovětský svaz, jsou pořád ještě lidé, kteří v důvěrnosti přátelského vztahu občas mluví upřímně a jsou schopni dát najevo nenávisť vůči svým pánům. Kravčenko se sice snažil skrýt identity lidí, o kterých se takto zmiňoval, ale příliš se mu to nepovedlo. Odborníci odhadují, že jich tajná policie identifikovala a zatkla možná dvacet. Jejich osudy jsou neznámé, ale jistě nepřijemné. Může to svědčit o autorově lehkomyšlnosti, ale také o pravdivosti vyprávění, z něhož dokázali detektivové získat důkazy.

Někteří intelektuálové knihu odsuzovali jako podněcování k válce. Toto stanovisko samozřejmě zastávala komunistická strana, nicméně Kravčenkův text tak číst lze. Dal zcela jasně najevo to, čemu spousta lidí beztoho věřila: že se Sovětský svaz připravoval na válku

s Amerikou už v době, kdy ještě válčil s Němci. „Mírová ofenziva“, kterou Sověti v letech před válkou v Koreji vedli se stále silícím západem a kterou téměř stejně hlasitě podporovali jejich evropští a američtí přátelé, nijak nezmiňovala jistý faktor, který ignorují i někteří současnější historikové zabývající se studenou válkou – zastávat názor, že taková mírová koexistence je možná, bylo kapitálním politickým rouháním. Pátého února 1946 pronesl Josif Stalin velmi důležitý proslov. Byla to vlastně jeho jediná řeč v rámci předvolební kampaně, a ačkoliv stěží mohla nějak ovlivnit výsledek hlasování, ty obřadné okolnosti dodaly jeho projevu na velké závažnosti. Z politického hlediska měla ta řeč důležitost deklarace *ex cathedra*. Řekl, že válka je nejen nevyhnutelná, ale také je blízko. Silně naznačoval, že válka začne, a to brzo, útokem Američanů na Sovětský svaz.

Jeho názor byl jasný, nemluvil o možnosti ani podmíněnosti. Válka nezáležela na tom, jestli Západ to či ono učiní nebo neučiní. To, že bude, stálo černé na bílém v Apokalypse podle Karla Marxe. Marxistická teorie rozvinutá Rusy tvrdila, že kapitalistický „systém“ nevyhnutelně vytváří střídající se období prosperity a krize a tyto krize jsou postupně stále vážnější. Reakcí kapitalismu na ekonomickou krizi byly politické represe a centralizovaný fašismus na domácí scéně a vnější agrese, imperialismus a válka v zahraniční politice. Dvě světové války 20. století bylo nutné vysvětlovat těmito teoriemi, které také nezvratitelně předpovídaly tu třetí. Za takových okolností existovala pro Sovětský svaz jen jedna možnost – připravovat se na válku.

Komunisté útočili na Kravčenkova tvrzením, že je od samého začátku nástrojem amerických výzvědných služeb. Ve skutečnosti v době Kravčenkova zběhnutí nedocházelo ani americkým výzvědným službám, ani americkému prezidentovi, jak zlomyslné jsou motivy Sovětů. Sovětský zběh pro ně v takové situaci nebyl triumfem, ale možným zdrojem nepříjemností. Spojené státy usilovaly především o to, aby Rudá armáda pokračovala v nemilosrdné ofenzivě proti Němcům. Reálpolitika tak reálná, že vedla ke spolupráci s pachatelem zakrývajícím monstrózní masakr v Katyni, nestála o nějaký povyk kolem jediného „nízko postaveného úředníka“, jak Kravčenkova komunisté malovali. Přijmout jeho žádost o azyl bylo sice hezké, ale úřady se zároveň snažily, aby ta záležitost vzbudila co nejmenší rozruch. Husarský kousek tiskové konference pro list *New York Times*, která si získala pozornost veřejnosti, nebyl jejich nápad, ale Kravčenkův – pravděpodobně zde sehrála roli rada a pomoc Davida Dallina a dalších „menševiků“, s nimiž byl ve Washingtonu ve styku. Soudil, a ne zcela bezdůvodně, že mu publicita může zachránit život. V momentě, kdy jeho příběh začal být obecně známý, by bylo pro americké úřady velmi obtížné předat ho zpět Rusům. Pozdější příběhy zběhnutí od Sovětů, úspěšných i neúspěšných, dávají Kravčenkově strategii za pravdu, což nicméně neznamená, že v té události nehrál vůbec žádnou roli politický oportunismus a manipulace. David Dallin, který tvrdě pracoval na své knize o sovětské otročské práci, nebyl jediný, kdo rozpoznal potenciál Kravčenkova mocného svědectví. Eugene Lyons a jeho přátelé, zkušení v demaskování sovětských a komunistických lží, také tleskali Kravčenkovu projektu a stáli o jeho realizaci. Když ale Kravčenko začal v ústraní sepisovat svou knihu, byl na to sám.

Než ji dokončil, hodně se toho změnilo. Bylo po válce a s ní i po horečnatém „přátelství“, které se během ní vyvinulo mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. O „začátku“ studené války existuje tolik teorií, kolik je historiků, kteří je vyvíjejí, ale jedna nová kniha jej věrohodně spojuje s již zmíněnou „Guzenkovou aférou“ v Kanadě, když v září 1945 jiný „nízký úředník“, i když tento zodpovídal za šifrovanou komunikaci, zběhl s aktovkou dokumentů odhalujících rozsáhlou sovětskou špionážní konspiraci probíhající v několika západních státech. Guzenkovo jednání, podle jeho vlastního svědectví do nějaké míry inspirované novinovými články o Kravčenkovi, vedlo k odhalení „atomových špiónů“, a diplomatické klima se nevratně změnilo.

Kravčenkova kniha vyšla na jaře roku 1946, v mezidobí, kdy George Kennan už poslal svůj „dlouhý telegram“, ale ještě nedošlo k jeho rozsáhlému zveřejnění ve slavném článku

podepsaném „X“ v časopise *Foreign Affairs*. Valné zotročení východní Evropy, berlínský letecký most, Korea, azyl poskytnutý kardinálu Mindszenty – většina událostí, které nás napadnou v souvislosti se studenou válkou, se tehdy ještě nestala.¹ Kravčenko se tedy objevil na americké scéně v klíčovém okamžiku. Kromě mezinárodních front měla studená válka i domácí frontu. Americká komunistická strana byla stejně jako všechny národní komunistické strany té doby pobočkou plně ve vlastnictví Stalina a to, co z ní zůstalo, po takřka univerzální změně amerického veřejného názoru na „našeho velkého demokratického ruského spojence“ ztratilo natrvalo podporu. A z této atmosféry se nakonec zrodil mccarthismus, i když se často zapomíná, že to byl exces vzniklý z excesu, konkrétně z neuvěřitelné naivity jistých amerických úřadů, pokud se týkalo sovětských motivů a možností. A tato naivita je také jedním z Kravčenkových témat.

Francouzská spojka

Kravčenko měl samozřejmě na americké politické scéně velký význam, ale pravděpodobně ještě větší roli sehrál mimo Ameriku. Jeden slavný historik napsal, že nejvýznamnější událost anglických dějin 18. století se odehrála ve Francii. Podobnou věc lze odvážně tvrdit o dějinách amerického antikomunismu. Kniha *Zvolil jsem svobodu* sklídila ve Spojených státech značný úspěch, i když to nebyla taková senzace jako u knihy *Ze tmy* v roce 1941. Zato ve Francii uspěla zcela fenomenálně. Ačkoliv byl francouzský knižní trh ve srovnání s americkým čtvrtinový, francouzský překlad (*J'ai choisi la liberté*) se prodal v přibližně stejném objemu jako původní anglické vydání. V roce 1947 byla politická situace ve Francii choulostivá a abychom významu Kravčenkovy knihy porozuměli, bude nutné ve stručnosti se dotknout vývoje francouzského komunismu na konci války – už jsme jej podrobněji rozebrali, když jsme se zabývali *Tmou o polednách*. Strana se chvástala velkou mocí a popularitou, ba láskou obyvatel. Údajně přišla o 75 000 členů, kteří popravili nacisté, a ačkoliv je toto číslo jistě přehnané, na tom, že se prohlašovala za „srdce odboje“, něco bylo. Komunisté měli samozřejmě k dispozici jisté ozbrojené síly.

Jak teď už víme, francouzští komunističtí vůdci se kojili nadějí, že po zhroucení německých okupačních sil zvládnou ve zmatku německého ústupu změnit zřízení na „lidovou demokracii“. Ta naděje nikdy nebyla moc reálná. Lidové demokracie vznikaly mnohem snadněji na místech osvobozených Rudou armádou. Když Stalin s překvapivou vřelostí uvítal vznik vládní koalice vedené generálem de Gaullem, pro stranické vůdce to znamenalo vzdát se všech ambicí na brzkou revoluci. Teď se upnuli k naději na „změnu zevnitř“. Pokud by se jim podařilo oslabit a izolovat velmi silnou exekutivu a prosadit přijatelnost myšlenky valného shromáždění s absolutní mocí, znamenalo by to značnou šanci, že podobně jako Hitler získají v lidových volbách diktátorskou moc. Zakrátko ale začalo být jasné, že na prosazení všemocné legislativy není naděje. Byla to poněkud paradoxní situace. Komunisté měli stále silnější členskou základnu i vliv v parlamentu, ale zároveň jim stále víc unikala vyhlídka na uchopení veškeré moci.

¹ Kardinál József Mindszenty (József Pehm, 1892–1975) byl hluboce konzervativní primas římskokatolické církve v Maďarsku. Poválečný komunistický režim ho jako přesvědčeného antikomunistu perzekvoval a v loutkovém procesu odsoudil v roce 1949 na doživotí. Po vypuknutí maďarské revoluce v roce 1956 byl krátce na svobodě a po sovětské invazi vyhledal útočiště na americké ambasádě v Budapešti. Žil tam patnáct let, než ho nakonec vypověděli z Maďarska. Proslavený dlouhý azyl kardinála Mindszentyho posloužil antikomunistům jako mocný nástroj propagandy.

V květnu 1947 došlo kvůli stávce ve znárodněné továrně Renault ke krizi. Na začátku roku se stal premiérem socialista Paul Ramadier a ve vládě měl několik komunistů včetně vůdce strany Maurice Thoreze zastávajícího funkci místopředsedy ministerské rady. Vláda se souhlasem komunistů přijala striktní mzdová pravidla, která požadavky stávkujících dělníků nerespektovala. Po jistém neelegantním váhání se komunisté rozhodli stávkující podpořit, *ale neopouštět vládu*. Ramadier si vynutil hlasování o důvěře, které vyhrál, a pak vyhodil komunistické ministry, kteří i pak stále ještě odmítali odstoupit. Americký tisk Ramadierovu odvalu velmi vynášel. A když krátce nato přes odpor Moskvy zapojil Francii do Marshallova plánu, francouzská komunistická strana se octla v podstatě v izolaci. Byla to krize, ale i užitečné vyjasnění situace. Teď už nebylo třeba hrát si na právní fikci, že francouzští komunisté jsou součástí harmonické koalice „pokrokářů“ v duchu lidové fronty.

Stejně jako před ním Krebs a koneckonců i spousta jiných bývalých marxistů, kteří se octli na americké půdě, přijal i Viktor Kravčenko s nadšením neplánovanou ekonomiku. S počátečním ohromením a poté s potěšením vnímal zdánlivě nekonečné příležitosti k osobní iniciativě slibující případný zisk. Podle jeho smlouvy se Scribnerovým nakladatelstvím měl autorská práva v zahraničí vyjednávat nakladatel. Tuto drobnost ale Kravčenko přehlédl a v archivu Scribnerova nakladatelství nalezneme mnoho dokladů toho, jak se různí členové firmy trpělivě pokoušeli autorovi vysvětlit situaci. Kravčenko nicméně trval na tom, že si bude uzavírat smlouvy sám a po svém. Fakt, že Charles Scribner nakonec prostě v tomto bodě ustoupil s tím, že autor smlouvě při podpisu dobře neporozuměl, je projevem dnes už možná ztraceného gentlemanství v podnikání.

Dokonce i ve Francii pořád ještě zbývalo v literárním světě dost lidí, kteří nebyli ani komunisté, ani příznivci komunistických myšlenek. Jedním z nich byl mladý a podnikavý žurnalista aristokratického jména a vzezření, Jean de Kerdéland. Díky své knize *Histoire des vins de France* (Dějiny francouzských vín) je ve Francii i dnes ještě trochu známý. Jean de Kerdéland měl skvělé vzdělání, uměl plynule anglicky a příležitostně z angličtiny překládal pro tisk. V listopadu 1946 se náhodou setkal s podnikatelem, který se právě vrátil ze Spojených států, a hovor se stočil na enormní finanční úspěch knihy *Zvolil jsem svobodu*. Ten muž měl knihu u sebe a věnoval mu ji. Řekl mu, že se prodaly dva miliony výtisků – byla to dezinformace opravitelná lehkou změnou řádu.

Na Kerdélanda udělaly Kravčenkovy paměti velký dojem, viděl v nich politické názory shodné se svými vlastními a chápal prodejní potenciál francouzského překladu. Pokusil se s Kravčenkem spojit, ale ten v té době nebyl snadno k nalezení. Poštu dostával prostřednictvím Scribnerova nakladatelství, kde se často stavoval, ale neodpovídal ani zdaleka na všechny dopisy. Vedl diskrétní, ne-li skrytý život. Často cestoval inkognito pod jménem „Peter Martin“. Když se Jean de Kerdéland nedočkal odpovědi na svá psaní, rozhodl se vypravit se do Ameriky a najít ho. Když tam dorazil, zašel do Scribnerova nakladatelství, ale také pod opatrnickým a vícenárodnostním pseudonymem – Alex Martin! Prostřednictvím Scribnera se Kravčenko uvolil k nenápadné schůzce v baru v New Jersey, kde se oba falešní Martinové setkali, uzavřeli významnou dohodu a připili si na ni.

Kerdéland se dopustil chyby, když zveřejnil informace o chystaném překladu, do něhož se osobně pustil. Dlouhé měsíce náročné práce mu tak zpestřovaly různé útrapy ze strany francouzských soudruhů, dokonce i výhrůžky smrti. Spolu s Kravčenkovým francouzským literárním agentem uzavřel dohodu s malým nakladatelstvím Self, které krátce předtím vydalo Kerdélandovu knihu *De Nostradamus à Cagliostro* (Od Nostradama po Cagliostro). Žádná ze zúčastněných stran neměla důvody toho ujednání litovat. Náklad byl skoro půl milionu výtisků.

Počátky aféry

L'affaire Kravchenko se chystala už čtyři roky. Kravčenko zběhl na jaře 1944. Scribnerovo nakladatelství vydalo *Zvolil jsem svobodu* na jaře 1946. Francouzský překlad *J'ai choisi la liberté* vyšel v nakladatelství Self na jaře 1947. Roky útoků levicového tisku přiměly Kravčenko k tomu, že na jaře 1948 podal žalobu na časopis *Les Lettres françaises*. Nejprve na něj zaútočil liberální deník *Le Monde*, v němž recenzent vyjádřil opovržení nad „odpadlickou a zrádcovskou rasou“. Podobně o něm předtím psal americký přívrženec komunismu v *New York Herald Tribune*. Útok komunistického tisku byl mnohem divočejší. Časopis *Les Lettres françaises* spustil 13. listopadu 1947 kampaň, ze které vznikla „Kravčenkova aféra“.

Kravčenko měl spoustu francouzských nepřátel a bitevní pole si vybíral opatrně. Jestli byli francouzští komunisté „odbojáři“, pak *Les Lettres françaises* byl „odbojářský časopis“. Založili jej za německé okupace Jacques Decour a Jean Paulhan. Byla to tehdy podzemní tiskovina, legální se stala až po osvobození v roce 1944. Paulhan, který zemřel v roce 1968, byl jedním ze „světců“ nekomunistické francouzské levice. Decour byl komunist, nacisté ho popravili na jaře 1942. K prvním spolupracovníkům patřili François Mauriac a Louis Aragon, oba slavní spisovatelé, jeden katolický, druhý komunistický. Ve francouzské intelektuální sféře si těžko představit lepší doporučení.

Před koncem války se připojil Claude Morgan. Patřil mezi významné komunisty francouzské publicistiky a vedl časopis hned v prvních letech po válce. V soudním procesu, který později Kravčenko inicioval, měl jako jeden z obžalovaných sehrát velkou roli. I když se časopis *Les Lettres françaises* nikdy nestal oficiálním orgánem francouzské komunistické strany, v roce 1945 byly jeho ekumeničtější začátky už zapomenuty a lidé jej oprávněně považovali za hlásnou troubu „literárního“ francouzského komunismu.

V té době, pokud ne dřív, začala americké úřady velice zajímat Kravčenkova propagandistická hodnota. Není pravda, že by plán obžalovat *Les Lettres françaises* u francouzského soudu vymyslelo americké ministerstvo zahraničí nebo výzvědná služba. Byla to Kravčenkova osobní iniciativa a velká zásluha, a mimochodem ho to přišlo na velké peníze. Pravda je, že mu americké úřady asistovaly a pomáhaly – diskrétně, ale efektivně. Spolupracovaly s antikomunistickými elementy ve francouzské vládě. Usnadňovaly Kravčenkovi cestování. Když pobýval ve Francii, ambasáda mu zprostředkovala rychlou poštu. Na druhou stranu si úřady dávaly velice záležet na tom, aby se v rámci procesu nenašly žádné „americké otisky prstů“. Proto také odmítly Kravčenkovu žádost o oficiální vládní prohlášení, které by objasnilo detailní okolnosti jeho zběhnutí. Bylo by mu to velmi užitečné. Svým útekem prokázal velkou odvahu a právě tak velké bylo i jeho ruské vlastenectví, a teď ho vinili ze zbabělosti a zrady. Ale americké úřady zůstaly oficiálně rezervované.

V pečlivé snaze nezanechat otisky prstů za sebou místo toho nechali pár pořádných blátivých šlápot. První krize souvisela s tím, jak dostat Kravčenko do Paříže, kde už komunisté chystali nejrůznější spontánní projevy veřejného pobouření. Nervózní francouzští úředníci navrhovali, že by pro Kravčenko bylo nejlepší cestovat inkognito. Američané spolupracovali, vytvořili falešnou identitu a „Paul Kedrin“ vybavený potřebnými doklady nasedl do letadla Air France mířícího do Paříže. Když ale chcete vytvářet falešné identity, musíte v tom být opravdu dobří, jako byli odborníci Kominterny v Kodani za Krebsových časů. V zemi, kde víc než čtvrtina voličských hlasů patřila komunistům, nebylo divu, že v Air France a kolem ní byli nějací komunisté. Věděli o „Paulu Kedrinovi“ všechno ještě předtím, než nastoupil do letadla. A také věděli, že musí existovat nějaká tajná dohoda mezi americkými a francouzskými úřady. Mohli teď tvrdit, jak opakovaně učinili u soudu, že Kravčenko je agent CIA.

Francouzská policie mohla chránit a také chránila Kravčenkovu osobu, ale nemohli ho uchránit před atmosférou vražedného nepřátelství. Francouzský levicový tisk, a nejen ten

komunistický, spustil palebnou clonu jedovatých nadávek. Už o něm nemohli tvrdit, že neexistuje – to bylo to první, s čím přišli, a jak si pamatujeme, byl to také první útok proti Janu Valtinovi –, ale mohli ho označovat za zbabělce, za zrádce, za agenta gestapa, za ubohý nástroj amerického imperialismu, a také to dělali. Kravčenkův advokát Izard a další právníci už rozhodli, jak by se ten soudní proces měl prezentovat: „Kravčenko *versus* Moskva!“ Komunisté se to snažili přerazit masovou kampaní propagovanou velkými plakáty po celém městě hlásajícími: „Kravčenko *versus* Francie!“

Kravčenko měl samozřejmě také mocné a schopné francouzské spojence. Box naostro je sice násilnický, leč alespoň při něm nedochází k nejasnostem, které hrozí při cvičném boxování. Když se „vyjasnila“ pozice francouzské komunistické strany, společně se situací lidových demokracií východní Evropy to posloužilo k jasnému vymezení hranic mezi komunisty a stranami oddanými v první řadě Francii a legitimovalo to jejich více či méně explicitní antikomunismus. Toto období znamenalo konec komunistických politických ambicí ve Francii. Komunisté vypadli z vlády a vrátili se tam teprve za Mitterrandových časů – a i pak s velkými omezeními. I když to lidé tehdy tak ještě nevnímali, toto období také znamenalo konec sovětských ambicí v západní Evropě. Toho dne, kdy padlo soudní rozhodnutí v Kravčenkově při – 4. dubna 1949 –, navštívila francouzská delegace Washington, aby slavnostně podepsala Severoatlantickou smlouvu, čímž vzniklo NATO.

Francouzští antikomunisté si správně uvědomovali, jak vzácnou příležitost jim proces s *Les Lettres françaises* nabízí. Ani divoký útok proti Kravčenkovi je nepřekvapil, na rozdíl od Američanů, kteří něco takového pravděpodobně nečekali. Byli na něj připraveni v několika ohledech, ale jak uvidíme, jejich nejefektivnějším tahem bylo, že Kravčenkovi opatřili služby právního génia a morálního obra Georgese Izarda.